

Türkiye’de beş yaş altındaki çocukların nüfusa kayıt olma durumları: 1993-2008

İsmet Koç¹, Mehmet Ali Eryurt²

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ¹Demografi Doçenti, ²Demografi Araştırma Görevlisi

SUMMARY: Koç İ, Eryurt MA. (Hacettepe University Institute of Population Studies, Ankara, Turkey). Birth registration status of children under five years in Turkey: 1993-2008. 2010; 53: 114-121.

The main objectives of this study were to determine the extent of unregistered births, the variables impacting birth registration, and the median lapse and transition probabilities from unregistered birth to registered birth. Data were taken from the 1993, 1998, 2003 and 2008 Demographic and Health Surveys. The findings indicate that the percentage of unregistered children decreased from 26% to 6% over the last 15 years. Despite this improvement, in absolute numbers, 360,000 of 6 million children aged under five are still unregistered in Turkey. The percentage increases to 56% among children of parents with only a religious marriage ceremony. There appears to be a positive relationship between the educational level of mothers and welfare of the household and the percentage of registered births. Another finding of the study showed that transition from unregistered to registered is a dynamic process rather than a static state. Analyses done by life table technique revealed that children born to women whose mother tongue is Kurdish, children born to parents with only a religious marriage ceremony and children living in poor households are the most resistant groups in terms of birth registration. Most of the unregistered children, except for these resistant groups, experienced the transition from unregistered state to registered state by age 5.

Key words: birth registration, life table, religious marriage, mother tongue, Turkey.

ÖZET: Temel amacı, nüfusa kaydedilmeyen beş yaş altı çocukların yaygınlığındaki değişimi ortaya koymak, çocukların nüfusa kayıt olmasını etkileyen değişkenleri tartışmak ve nüfusa kayıt olma durumuna geçiş sürelerini ve olasılıklarını belirlemek olan bu çalışmada, 1993, 1998 ve 2003 ve 2008 Nüfus ve Sağlık Araştırması verileri kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, Türkiye’de son onbeş yıl içinde nüfusa kayıtlı olmayan çocukların oranının yüzde 26’dan yüzde 6’ya gerilediğini göstermektedir. Bu önemli gelişmeye karşın, Türkiye’de sayısal büyüklüğü yaklaşık olarak 6 milyon olan beş yaş altındaki çocuğun 360 bininin nüfusa kayıtlı olmadığı görülmektedir. Dini nikahlı ailelerin çocukları arasında yüzde 56 düzeyinde olan nüfusa kayıtlı olma durumunun annenin eğitimi ve hanenin refah düzeyi ile doğrusal bir ilişki içinde olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, çalışma nüfusa kayıtlı olmamanın durağan bir durum olmaktan çok dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Hayat tablosu yöntemi ile yapılan analizler, anadili Kürtçe olan annelerin ve sadece imam nikahı ile evlenen anne-babaların çocukları ile yoksul hanelerde yaşayan çocukların nüfusa kaydedilme anlamında en dirençli gruplar olduğu göstermektedir. Bu dirençli gruplar dışında kalan çocukların neredeyse tamamı beş yaşına kadar nüfusa kayıtlı olmama durumundan nüfusa kayıtlı olma durumuna geçiş yapmaktadır.

Anahtar kelimeler: nüfus kaydı, hayat tablosu, imam nikahı, anadil, Türkiye.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yedinci maddesi çocukların doğumdan sonra nüfusa kayıt edilmesini temel insan haklarından birisi olarak kabul etmektedir¹. Bu nedenle, nüfusa kayıtlı çocukların oranı birçok uluslararası kuruluş tarafından çocuk haklarındaki gelişimin izlenmesinde önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu gelişmelere karşın, dünyada her yıl yaklaşık 50 milyon yenidoğanın nüfusa kayıt edilmediği bilinmektedir. Bazı Afrika ülkelerinde yüzde 70'ler düzeyine kadar yükselen nüfusa kayıtlı olmayan çocukların oranı, Güney Asya ülkelerinde yüzde 40, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yüzde 35 ve Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde yüzde 20'lerdedir²⁻⁵. Türkiye de nüfusa kayıtlı olmayan çocuklar olgusunu 2000'li yıllara kadar ciddi bir düzeyde yaşayan ülkelerden birisidir. Doksanlı yıllar boyunca yüzde 20'nin üzerinde olan nüfusa kayıtlı olmayan beş yaş altındaki çocukların oranı, 2000'li yılların başından itibaren hızla azalarak önce yüzde 16 ve daha sonra da yüzde 6 düzeyine gerilemiştir. Nüfusa kayıtlı olmayan çocuklarının oranında gözlenen hızlı azalma sadece Türkiye genelinde değil, bazı dirençli gruplar dışında kalan tüm sosyo-demografik gruplarda gözlenmiştir. Bu anlamda, çalışmanın üç temel amacı bulunmaktadır:¹ Nüfusa kaydedilmeyen beş yaş altı çocukların yaygınlığında son 15 yılda meydana gelen değişimi belirlemek;² bu değişimi etkileyen sosyo-demografik faktörleri saptamak; ve³ bu değişkenler temelinde nüfusa kayıt olmaya geçiş olasılıklarını hesaplayarak değişime dirençli alt grupları ortaya koymak.

Materyal ve Metot

Çalışmanın temel veri kaynağını, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 (TNSA-20098) oluşturmaktadır⁶. Türkiye'yi temsil eden bir örnekleme dayanan TNSA-2008 kapsamında, 10,525 hanehalkı, 8,003 evlenmiş kadın hakkında bilgi toplanmıştır. Kadın soru kağıdı kapsamında araştırmadan önceki beş yıl içinde doğan çocukların temel demografik, sağlık ve antropometrik bilgilerinin yanında, araştırma tarihinde hayatta olan beş yaşın altındaki 3,463 çocuğun nüfusa kayıtlı olma durumuna ilişkin bilgi de toplanmıştır. Bu çalışmada, ayrıca konuya ilişkin son 15 yıldaki genel

eğilimi ortaya koyabilmek amacıyla, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1993 (TNSA-1993), Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1998 (TNSA-1998) ve Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003 (TNSA-2003) verileri de tamamlayıcı olarak kullanılmıştır⁷⁻⁹. Çalışmada veri kaynağı olarak kullanılan dört demografik araştırmanın örnekleme tasarımlarının ve soru kağıdı yapılarının benzer olması, bu çalışma kapsamında ele alınan konuya ilişkin karşılaştırma yapmayı mümkün kılmaktadır.

Bulgular

Tablo I'de son dört demografik araştırmanın verileri kullanılarak nüfusa kayıtlı olmayan çocukların Türkiye toplamına, bölgelere, yerleşim yerine ve cinsiyete göre yüzde dağılımları verilmektedir. Son 15 yıl içinde, nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesinde önemli bir azalma görülmektedir. Nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesi, TNSA-1993 döneminde yüzde 26 iken, TNSA-1998 döneminde yüzde 22'ye, TNSA-2003 döneminde yüzde 16'ya ve TNSA-2008 döneminde yüzde 6'ya düşmüştür. Bu önemli gelişmeye karşın, Türkiye'de halen beş yaş altındaki yaklaşık 360 bin çocuğun nüfusa kayıtlı olmadığı görülmektedir.

Bölgelere göre bakıldığında da, tüm bölgelerde nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesinin azaldığı görülmektedir. Batı ve Güney'de azalmanın boyutu daha az iken, Orta, Kuzey ve özellikle Doğu'da azalmanın daha önemli düzeylerde gerçekleştiği gözlenmektedir. Son 15 yıl içinde nüfusa kayıtlı olan çocukların yüzdesindeki görülen önemli artışa karşın, TNSA-2008 sonuçları, Doğu'da yaşayan çocukların onda birinin araştırma tarihinde nüfusa kayıtlı olmadığını göstermektedir. 1993-2003 döneminde nüfusa kayıtlı olmayan çocuk oranının önemli bir farklılaşma göstermediği Güney'de, son beş yılda önemli bir iyileşme görülmektedir. İstatistik veri tabanının Avrupa Birliği'ne uyumuna ilişkin çalışmalar sürecinde gündeme gelen istatistiksel bölge tanımlarına göre oluşturulan ve TNSA-2003 ve TNSA-2008'de kullanılan 12 bölge ayırımına göre bakıldığında, Batı ve Doğu Marmara'da yüzde 2 düzeyinde olan nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesinin doğuda yer alan tüm bölgelerde yüzde 10 düzeyinin üzerine çıktığı görülmektedir. Nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesinin görece olarak

Tablo I. Beş yaş altı çocuklar arasında nüfusa kayıtlı olmayan çocukların bölge, yerleşim yeri ve cinsiyete göre yüzdesi, TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008

Değişkenler	TNSA-1993	TNSA-1998	TNSA-2003	TNSA-2008
5 Bölge				
Batı	12.2	12.0	10.6	5.3
Güney	21.8	17.8	19.3	3.8
Orta	26.4	20.2	12.0	4.0
Kuzey	17.9	12.6	6.6	3.4
Doğu	45.5	42.1	24.5	11.1
12 Bölge				
İstanbul	-	-	13.2	5.3
Batı Marmara	-	-	4.2	1.5
Ege	-	-	12.4	6.6
Doğu Marmara	-	-	4.7	2.0
Batı Anadolu	-	-	13.7	4.9
Akdeniz	-	-	19.3	3.8
Orta Anadolu	-	-	14.9	3.8
Batı Karadeniz	-	-	6.8	5.2
Doğu Karadeniz	-	-	6.0	2.8
Kuzeydoğu Anadolu	-	-	24.4	12.3
Ortadoğu Anadolu	-	-	18.7	12.6
Güneydoğu Anadolu	-	-	27.3	10.1
Yerleşim yeri				
Kent	18.5	17.2	13.1	5.4
Kır	36.7	31.0	21.0	8.4
Cinsiyet				
Erkek	24.6	21.0	15.1	5.2
Kız	26.7	23.7	16.4	7.4
Toplam	25.8	22.3	15.7	6.3

gelişmiş olan İstanbul, Ege ve Batı Anadolu gibi bölgelerde yüzde 5-6 düzeyinde olması dikkati çekmektedir.

Son üç demografik araştırmaların sonuçları hem kentsel hem de kırsal yerleşim yerlerindeki nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesinin azaldığını göstermektedir. Yıllara göre gözlenen bir başka gelişme de kentsel ve kırsal yerleşim yerindeki farklılaşmaların azalma eğilimi içinde olmasıdır. Nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesi kentsel yerleşim yerlerinde 19'dan 5'e; kırsal yerleşim yerlerinde ise 38'den 8'e düşmüştür. Son 15 yılda gerçekleştirilen demografik araştırmalar erkek ve kız çocuklar arasında nüfusa kayıtlı olma yönünden önemli bir farklılaşma olmadığını göstermektedir (Tablo I).

Annenin eğitim düzeyi ile çocuğun nüfusa

kayıtlı olması arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Eğitimsiz annelerin çocukları arasında nüfusa kayıtlı olmayanların yüzdesi 14 iken, ortaöğretim ve üzerinde eğitime sahip olan annelerin çocukları arasında bu yüzde 2'ye kadar düşmektedir. Annenin anadiline göre bakıldığında, anadili Kürtçe olan annelerin çocuklarının yüzde 14'ünün nüfusa kayıtlı olmadığı görülmektedir. Nüfusa kayıtlı olmayan çocuklar, anadili Türkçe olan annelerin çocukları arasında yüzde 3, Arapça olan anneler arasında ise 11 seviyesindedir.

Bu çalışmada çocukların nüfusa kayıt durumu hanehalkı refahına göre de değerlendirilmiştir. TNSA-2008'de hanehalklarının gelirini ya da tüketim harcamalarını doğrudan almaya yönelik sorular bulunmamaktadır. Bu nedenle, "Temel Bileşenler Analizi" yöntemi ile hanehalklarının

televizyon, fırın, buzdolabı ya da araba gibi çeşitli mallara sahip olup olmadıkları dikkate alınarak “Hanehalkı Refah Endeksi” yaratılmıştır. Bu yöntemle ilişkin ayrıntılar, Filmer ve Pritchett’in, 1999’daki yayınlarında bulunabilir¹⁰. Hanehalkı refahına göre bakıldığında, nüfusa kayıtlı

yüzde 5’i nüfusa kayıtlı değilken ölmüş olan çocukların üçte ikisinin nüfusa kayıtlı olmadığı görülmektedir. Doğum yılı araştırma tarihine yakın olan çocuklar arasında nüfusa kayıtlı olmayanların yüzdesinin yüksek, doğum yılı araştırma tarihine uzak olan çocuklar

Tablo II. Beş yaş altı çocuklar arasında nüfusa kayıtlı olmayan çocukların annelerinin eğitimine ve anadiline ve hanehalkı refah seviyesine göre yüzdesi, TNSA-2008.

Değişkenler	Yüzde	Sayı
Annenin eğitim düzeyi		
Eğitimi yok/ilköğretim birinci basamağını tamamlamadı	13.6	781
İlköğretim birinci basamağını tamamladı	4.9	1,691
İlköğretim ikinci basamağını tamamladı	4.4	322
Ortaöğretim mezunu ya da daha yüksek eğitimi var	2.1	669
Annenin anadili		
Türkçe	3.3	2,457
Kürtçe	14.1	866
Arapça	11.0	118
Diğer	7.0	21
Hanehalkı refah düzeyi		
En düşük	11.5	872
Düşük	6.8	808
Orta	2.9	719
Yüksek	5.5	563
En yüksek	1.9	501
Toplam	6.3	3,463

olmayan çocukların yüzdesinin hanehalkı refahı arttıkça azaldığı görülmektedir. Hanehalkı refahı en düşük olan çocukların yaklaşık yüzde 12’si nüfusa kayıtlı değildir. Hanehalkı refah seviyesi orta olan çocuklar arasında yüzde 3 olan bu oran, hanehalkı refahı en yüksek olan çocuklar arasında yüzde 2’ye düşmektedir (Tablo II).

Çocukların nüfusa kayıtlı olma durumuna anne-babalarının nikah türüne göre bakıldığında (Tablo III), sadece dini nikahı (imam nikahı) olan anne-babaların çocuklarının yarısından fazlasının (yüzde 56) nüfusa kayıtlı olmadığı görülmektedir. Hem resmi hem de dini nikahı olan eşlerin çocukları arasında yüzde 4 olan bu oran, sadece resmi nikahı olan eşlerin çocukları arasında yüzde 1’in de altına düşmektedir. Nüfusa kayıtlı olmama durumunun başlık parası ödenerek gerçekleştirilen evliliklerden doğan çocuklar arasında Türkiye ortalamasının 2 katı (yüzde 13) daha fazla olduğu görülmektedir.

Araştırma tarihinde hayatta olan çocukların

arasında ise düşük olduğu gözlenmektedir (Tablo III). Bu durum, nüfusa kayıt olmama durumunun durağan olmaktan çok dinamik bir süreç olduğunu, çocukların doğumdan sonraki sürecin herhangi bir döneminde nüfusa kayıtlı olma durumuna geçiş yapabildiğini göstermektedir. Bu nedenle, nüfusa kayıt olma sürecine sadece araştırma tarihindeki duruma kesitsel olarak bakmak yerine, olayın zaman boyutundaki değişimine bakmak yararlı olacaktır. Çocukların nüfusa kayıt olmama durumundan nüfusa kayıt olma durumuna geçiş olasılıklarını hesaplamak için “Hayat Tablosu Yöntemi” kullanılmaktadır. Bu çalışmada hayat tablosu yöntemi, çocukların nüfusa kayıtlı olmama durumundan nüfusa kayıtlı olma durumuna geçiş olasılıklarının ve ortanca geçiş sürelerinin hesaplanmasında kullanılmaktadır. “Hayat Tablosu Yöntemi”nin kullanımında nüfusa kayıtlı olmayan çocukların ay cinsinden yaşları temel alınmış ve bu çocukların yapay bir

Tablo III. Beş yaş altı çocuklar arasında nüfusa kayıtlı olmayan çocukların nikah türüne, başlık parasına, hayatta olma durumuna ve doğum yıllarına göre yüzdesi, TNSA-2008

Değişkenler	Yüzde	Sayı
Anne-babaların nikah türü		
Sadece resmi	0.7	65
Resmi ve dini	3.9	3,238
Sadece dini	55.9	160
Başlık parası		
Ödendi	13.3	647
Ödenmedi	4.7	2,816
Çocuğun hayatta olma durumu		
Hayatta	4.9	3,398
Ölmüş	75.4	65
Çocuğun doğum yılı		
2003	1.4	83
2004	3.8	692
2005	4.3	647
2006	5.6	705
2007	5.7	728
2008	13.2	608
Toplam	6.3	3,463

doğum kuşağı oluşturdukları varsayılmıştır¹¹. Tablo IV’de, beş yaş altı çocukların ortanca nüfusa kayıt olma süreleri ve belirli yaşlardaki nüfusa kayıt olmalarının birikimli olasılığı verilmektedir. TNSA-2008’den elde edilen sonuçlar, beş yaş altı çocukların ortalama nüfusa kayıtlı olma süresinin 32 ay olduğunu göstermektedir. TNSA-1993’te yaklaşık olarak 40 ay olan bu sürenin son 15 yıl içinde önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Bu durum, son 15 yıl içinde nüfusa kayıtlı olmayan çocukların yüzdesindeki azalmaya koştur olarak, nüfusa kayıtlı olmaya geçiş sürecinin de hızlandığını göstermektedir. Son dört demografik araştırmanın sonuçları, beş yaşına kadar çocukların çok önemli bir bölümünün (yüzde 95) nüfusa kayıtlı olmama durumundan nüfusa kayıtlı olma durumuna geçtiklerini göstermektedir.

TNSA-2008 sonuçlarına bölgesel olarak bakıldığında, Doğu’da nüfusa kayıtlı olmayan çocukların, Batı’da nüfusa kayıtlı olmayan çocuklara göre daha geç nüfusa kayıt ettirildikleri görülmektedir. Doğu ile Batı arasında nüfusa kayıtlı olma durumuna geçişte

doğumu izleyen ilk on iki aylık dönemde önemli bir farklılık görülmezken, 24. aya gelindiğinde Batı’daki çocukların dörtte birinin; Doğu’daki çocukların ise yarısından fazlasının nüfusa kayıtlı olmadıkları görülmektedir. Çocuklar 4 yaşına ulaştıklarında Doğu’da her on çocuktan bir’inin halen nüfusa kayıtlı olmadığı görülmektedir. Bu bulgularla tutarlı olarak, Batı’da çocuklar ortanca olarak 28 ayda nüfusa kayıt olurken, bu süre Doğu’da 37 aya yükselmektedir. Güney’de yaşayan beş yaş altı çocukların nüfusa kayıtlı olma yaş örüntüsünün Doğu’da yaşayan çocuklar ile benzerlik göstermesi dikkat çekicidir. Kırsal yerleşim yerlerindeki çocuklar kentsel yerleşim yerlerindeki çocuklara göre beş ay daha geç nüfusa kayıt edilmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde dört yaşına gelen çocukların yüzde 5’inin nüfusa kayıtlı olmadığı görülmektedir (Tablo IV).

Nüfusa kayıtlı olmayan çocukların kayıtlı olma durumuna geçişlerine cinsiyete göre bakıldığında, kız ve erkek çocuklar arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir. Eğitimsiz annelerin çocuklarının nüfusa yaklaşık olarak 17 ay daha geç kaydedildiği

Tablo IV. Beş yaş altı çocuklar arasında ortalanca nüfusa kayıt olma süresi ve belirli yaşlarda nüfusa kayıtlı olmayanların birikimli olasılığı, TNSA-2008

Değişkenler	Ortanca süre	0.ay	12.ay	24.ay	36.ay	48.ay
5 Bölge						
Batı	28.46	0.81	0.60	0.25	0.19	0.03
Güney	33.71	0.85	0.67	0.40	0.24	0.06
Orta	30.23	0.82	0.60	0.38	0.21	0.02
Kuzey	31.95	0.82	0.61	0.39	0.22	0.02
Doğu	37.21	0.86	0.64	0.51	0.29	0.09
Yerleşim yeri						
Kent	31.42	0.82	0.62	0.33	0.23	0.02
Kır	36.58	0.88	0.67	0.46	0.29	0.05
Cinsiyet						
Erkek	32.38	0.85	0.64	0.44	0.24	0.02
Kız	31.74	0.81	0.62	0.43	0.24	0.03
Annenin eğitim düzeyi						
Eğitimi yok/ilköğretim.birinci basamağını tamamlamadı	36.04	0.85	0.70	0.50	0.29	0.07
İlköğretim birinci basamağını tamamladı	32.46	0.83	0.64	0.44	0.25	0.03
İlköğretim ikinci basamağı veya daha fazla	19.22	0.78	0.54	0.35	0.17	0.01
Annenin anadili						
Türkçe	28.69	0.81	0.61	0.41	0.22	0.01
Kürtçe	37.58	0.89	0.70	0.68	0.35	0.10
Arapça	34.06	0.84	0.67	0.50	0.26	0.04
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	38.05	0.89	0.77	0.55	0.31	0.08
Düşük	36.71	0.85	0.71	0.52	0.29	0.07
Orta	33.49	0.80	0.67	0.49	0.25	0.03
Yüksek	26.62	0.78	0.55	0.41	0.15	0.02
En yüksek	19.53	0.56	0.35	0.22	0.09	0.00
Anne-babaların nikah türü						
Resmi ve dini	30.73	0.80	0.61	0.39	0.18	0.02
Sadece resmi	20.56	0.52	0.34	0.20	0.07	0.00
Sadece dini	49.91	0.91	0.86	0.61	0.39	0.12
Başlık parası						
Ödendi	40.26	0.89	0.72	0.56	0.29	0.07
Ödenmedi	29.12	0.79	0.59	0.40	0.22	0.02
Toplam	32.07	0.83	0.63	0.44	0.24	0.03

gözlenmektedir. Bu çocukların yaklaşık üçte biri üç yaşına; yüzde 7'si de dört yaşına geldiklerinde halen nüfusa kayıtlı değildir. Anadili Kürtçe olan kadınların çocuklarının nüfusa kayıtlı olmama durumundan nüfusa kayıtlı olma durumuna ortanca olarak 38 ayda, anadili Türkçe olan kadınların çocuklarının ise 29 ayda geçtikleri görülmektedir. İki yaşına kadar, anadili Türkçe olan kadınların çocuklarının yüzde 69'u anadili Kürtçe olan kadınların çocuklarının ise sadece yüzde 32'si nüfusa kayıt ettirilmiştir. Dört yaşına gelindiğinde, anadili Kürtçe olan kadınların çocuklarının yüzde 10'u halen nüfusa kayıtlı değildir. Hane halkı refahına göre bakıldığında, yoksul hanelerde yaşayan çocukların zengin hanelerde yaşayan çocuklara göre nüfusa 20 ay daha geç kaydettirildiği görülmektedir (Tablo IV).

Nüfusa kayıtlı olmama durumundan nüfusa kayıtlı olma durumuna geçişte en dirençli grubun, anne-babası imam nikahı ile evlenmiş olan çocuklar olduğu görülmektedir. İmam nikahı ile evlenen anne-babalardan olan çocukların iki yaşına geldiklerinde yüzde 39'unun; üç yaşına geldiklerinde yüzde 61'inin; dört yaşına geldiklerinde ise ancak yüzde 88'inin nüfusa kayıtlı olduğu görülmektedir. Buna karşılık, hem resmi hem de imam nikahı bulunan eşlerden olan çocukların, 4 yaşına geldiklerinde, yaklaşık yüzde 98'inin nüfusa kayıtlı olduğu görülmektedir. İmam nikahı ile evlenmiş eşlerin nüfusa kayıt olmayan çocuklarının nüfusa kayıtlı olma durumuna ortanca geçiş süresi (50 ay), resmi ve imam nikahı olan anne-babaların çocuklarından (31 ay) yaklaşık 20 ay daha uzundur. Başlık parası ödenerek yapılan evliliklerden olan çocukların da nüfusa geç kaydettirildiği görülmektedir (Tablo IV).

Tartışma

UNICEF tarafından temel çocuk haklarından birisi olarak kabul edilen "nüfusa kayıt hakkı"nın bir çok ülkede tam olarak yerine getirilmediği bilinmektedir. Türkiye, nüfusa kayıt hakkı konusunda önemli ilerlemeler sağlamış bir ülkedir. Türkiye'de son onbeş yıl içinde nüfusa kayıtlı olmayan çocukların oranı yüzde 26'dan yüzde 6'ya gerilemiştir. Bu önemli gelişmeye karşın, Türkiye'de sayısal büyüklüğü yaklaşık olarak 6 milyon olan beş yaş altındaki çocuğun 360 bininin nüfusa kayıtlı değildir. Çalışmanın sonuçları, sadece dini nikaha sahip ailelerin

çocukları arasında yüzde 56 düzeyinde olan nüfusa kayıtlı olmama durumunun, annenin anadili, eğitimi ve hanenin refah düzeyi ile negatif ilişki içinde olduğu göstermektedir. Çalışmanın bulguları, nüfusa kayıtlı olmanın durağan bir durum değil dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Beş yaşına kadar çocukların önemli bir bölümünün, zaman içinde, nüfusa kayıtlı olmama durumundan nüfusa kayıtlı olma durumuna geçiş yaptığı görülmektedir. Ancak, dini nikahlı ailelerin ve anadili Kürtçe olan annelerin çocukları ile yoksul hanelerde yaşayan çocuklar arasında nüfusa kayıtlı olma durumuna geçiş sürecinin daha uzun sürdüğü görülmektedir. Türkiye'de nüfusa kayıtlı olmayan çocukların ortanca nüfusa kayıt olma süresi 32 ay iken, bu sürenin anadili Kürtçe olan annelerin çocukları ile yoksul hanelerde yaşayan çocuklar arasında 38 aya, anne-babası sadece dini nikah ile evlenen çocuklar arasında ise 50 aya yükseldiği görülmektedir. Bu sonuçlar, yoksul hanelerde yaşayan çocukların dört yaşına geldiklerinde yüzde 8'inin; anadili Kürtçe olan annelerin çocuklarının yüzde 10'unun; imam nikahlı anne-babaların çocuklarının ise yüzde 12'sinin halen nüfusa kayıtlı olmadığını göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu'nun temel bir insan hakkı olarak gördüğü çocuğun nüfusa kayıtlı olma durumunu, "devletin idari işlemi ile doğumun resmi kayıtlara kalıcı olarak işlenmesi olarak" tanımlamaktadır^{2,5}. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerden birisi olarak Türkiye'nin yasal düzenlemelerine göre, anne-babaların doğumu bir ay içinde ilgili nüfus idaresine kaydettirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak gerek Türkiye'deki doğum kayıtları ve gerekse de demografik araştırmalar söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmediğini ve/veya geç yerine getirildiğini göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'de ulusal ve uluslararası düzenlemelere uygun olarak doğumu izleyen bir ay içinde anne-babaların bildirimde bulunmasını sağlayacak mekanizmaların devreye sokulması gerekmektedir. Doğumların bir ay içinde bildirim için gerekli olan yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi yanında, anne-babaların doğumların kaydedilmesinin önemi konusunda bilinçlendirilmesi de gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de doğumların yaklaşık yüzde 92'sinin bir sağlık personeli yardımı ile gerçekleştirildiği⁶ dikkate alınarak doğumların kaydedilmesi sürecinde

ailelerin yanı sıra sağlık kurumlarının ve sağlık personelinin de inisiyatif almasının sağlanması gerekmektedir. Doğumların zamanında ve tam olarak kaydedilmesi, sağlık ve eğitim alanındaki hizmetlerin planlanmasında ve politika önceliklerinin belirlenmesinde, kaynakların daha verimli olarak kullanılmasında ve nüfusa kayıt edilmediği için sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşmakta güçlük çeken çocukların bu hizmetlere ulaşmasında önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. UNICEF ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti. Convention on Rights of Children. Ankara: UNICEF, 1999.
2. Türkiye İstatistik Kurumu. Türkiye'de Doğum ve Ölüm Kayıtları ile İlgili Çalışma Grubu Raporu. Yayın No: 1999. Ankara, 1997.
3. Hancıoğlu A, Koç İ, Dayıoğlu M. Türkiye'de Çocukların ve Kadınların Durumu: ÇHS ve CEDAW Bağlamında perspektifler. Ankara: UNICEF, 2000.
4. Koç, İ. Türkiye'de çocukların nüfusa kayıt olmamasını etkileyen değişkenler ve nüfusa kayıt olmaya geçiş süreci. Nüfusbilim Dergisi 2004; 26: 35-44.
5. UNICEF. http://www.unicef.org/protection/index_birthregistration.html, Child Protection: Birth Registration, 2005.
6. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008 Ön Raporu. Ankara: 2009.
7. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc., Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993. Ankara, 1994.
8. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc., Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998. Ankara, 1999.
9. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003. Ankara, 2004.
10. Filmer D, Pritchett LH. The effect of household wealth on educational attainment: evidence from 35 countries. Popul Dev Rev 1999; 25: 85-120.
11. Norusis MJ. SPSS/PC+ Advanced Statistics, Version 11.0. Chicago: SPSS Inc., 2000.